

VRAĆANJE
POSLOVNE
SPOSOBNOSTI
SUDSKA PRAKSA I
PREPORUKE

VRAĆANJE POSLOVNE SPOSOBNOSTI
SUDSKA PRAKSA I PREPORUKE

VRAĆANJE POSLOVNE SPOSOBNOSTI SUDSKA PRAKSA I PREPORUKE

Izdavač:

Komitet pravnik za ljudska prava – YUCOM
Kneza Miloša 4, 11103 Beograd
www.yucom.org.rs

Za izdavača:

Katarina Golubović

Autori:

Kristina Todorović
Teodora Tomić
Čedomir Jelesijević

Tiraž: 100

ISBN 978-86-83209-86-6

Dizajn, prelom i štampa:

Dosije studio

Ambasada Republike Češke
u Beogradu

Ova publikacija je nastala u okviru projekata „Ka unapređenju prava osoba sa invaliditetom“, koji se sprovodi uz podršku Ambasade Republike Češke. Stavovi izneti u ovoj publikaciji ne odražavaju nužno stavove Ambasade Republike Češke.

VRAĆANJE
POSLOVNE
SPOSOBNOSTI
SUDSKA PRAKSA I
PREPORUKE

SADRŽAJ ▶▶

UVODNE NAPOMENE	9
I.	
POSLOVNA SPOSOBNOST KROZ PROPISE I STANDARDE	12
1. KAKO SE POSLOVNA SPOSOBNOST MOŽE OGRANIČITI?	12
2. ŠTA KAŽE KONVENCIJA UN O PRAVIMA OSOBA SA INVALIDITETOM?	13
3. ŠTA KAŽU DOMAĆI PROPISI?	14
II.	
ANALIZA SUDSKIH REŠENJA O VRAĆANJU POSLOVNE SPOSOBNOSTI – PET GODINA PRAKSE	18
1. METODOLOGIJA	18
2. UZORAK	20
3. SUDSKA PRAKSA U BROJEVIMA	20
4. KVALITATIVNA ANALIZA SUDSKE PRAKSE	23
5. KO SE LIŠAVA POSLOVNE SPOSOBNOSTI U SRBIJI – REZULTATI ANALIZE	31
III.	
PRIMERI IZ SUDSKE PRAKSE	32
1. PRIMERI LOŠE PRAKSE	32
2. PRIMER DOBRE PRAKSE: SLUČAJ D. D.	33
IV.	
PRIMER DOBROG UREĐENJA U ZEMLJAMA EU: ČEŠKI MODEL	36
V.	
PREPORUKE	38
ANEKSI	39

UVODNE NAPOMENE

Jedan od ozbiljnih problema u vezi s postupcima za lišenje poslovne sposobnosti s kojima se suočava Republika Srbija jeste ustaljena praksa lišenja poslovne sposobnosti isključivo na osnovu uspostavljene psihijatrijske dijagnoze. Time se povređuje pravo lica u postupku na pravično suđenje i vrši se diskriminacija osoba s mentalnim smetnjama koje, bez obzira na vrstu dijagnoze, mogu biti funkcionalni članovi zajednice, sposobni da se staraju o sebi i svojim interesima.

Da sistem odlučivanja o poslovnoj sposobnosti nije usklađen s međunarodnim standardima pokazuje i mišljenje Komiteta UN za prava osoba sa invaliditetom. Ovo ugovorno telo UN, zaduženo za praćenje poštovanja Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom, u Zaključnim zapažanjima o Inicijalnom izveštaju o Srbiji iz 2016. godine izražava zabrinutost „zbog diskvalifikacije i režima starateljstva, što je u suprotnosti sa Konvencijom i Opštom preporukom broj 1 Komiteta u vezi sa jednakim priznanjem pred zakonom (iz 2014. godine)“. Izražena je zabrinutost i „zbog nepostojanja transparentne i delotvorne zaštite i pravnog leka“. Potom, „Komitet je posebno zabrinut zbog uskraćivanja prava na brak i glasanje“. „Komitet preporučuje da država članica uskladi svoje propise sa Konvencijom, u smislu da zameni režim odlučivanja za drugo lice režimom odlučivanja uz pomoć drugog lica, koji poštuje ličnu autonomiju, volju i opredeljenje, i da uspostavi transparentan zaštitni mehanizam. Komitet nadalje preporučuje da država članica obezbedi obuku, uz konsultacije i uključivanje osoba sa invaliditetom, organizacija koje ih predstavljaju i ombudsmana, na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou, za sve aktere, uključujući državne službenike, sudije, socijalne radnike, u vezi sa priznavanjem pravne sposobnosti (poslovne sposobnosti) osoba sa invaliditetom i dobre prakse u odlučivanju uz pomoć drugog lica.“¹

1 Zaključna zapažanja Komiteta za prava osoba sa invaliditetom o Inicijalnom izveštaju o Srbiji, maj 2016, dostupno na: https://ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/dokument_file/zakljucna_zapazanja_komiteta_za_prava_osoba_sa_invaliditetom_srb.pdf.

Iako je postignut određeni napredak primenom instituta delimičnog lišenja poslove sposobnosti, domaće zakonodavstvo još nije u potpunosti usklađeno s odredbama Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom, kao ni s međunarodnim i nacionalnim antidiskriminacionim zakonodavstvom. Praksa u ovoj oblasti je zastarela i ne prati najnovije izmene zakonodavnog okvira. Kao rezultat, osobama sa invaliditetom se, u postupcima lišenja poslove sposobnosti, i dalje krši niz univerzalno garantovanih ljudskih prava. Imajući u vidu ovu činjenicu, izmenama i dopunama Zakona o vanparničnom postupku² 2014. godine, utvrđena je, po prvi put, i obaveza revizije odluke o lišenju poslovne sposobnosti u roku koji ne može biti duži od tri godine od dana donošenja sudskog rešenja kojim je lice lišeno poslovne sposobnosti. Istraživanja koje je organizacija MDRI-S sprovela 2016. godine pokazalo je, međutim, da je ova odredba u izuzetno malom, gotovo neznatnom procentu slučajeva zaista dovela do potpunog vraćanja poslovne sposobnosti ili ukidanja produženog roditeljskog prava (2,55%).³

Aktuelno stanje potvrđuje i Izveštaj Evropske komisije za 2019. godinu, koji konstatuje da u Republici Srbiji nije postignut napredak u pogledu prava osoba sa invaliditetom, a pogotovo uzimajući u obzir da je Srbija potpisnica Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom. Naime, Evropska komisija kao jedan od problema prepoznaje nedostatak sredstava kojima bi se finansirao razvoj usluga socijalne zaštite u lokalnoj zajednici. Nije usvojen strateški okvir za unapređenje položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji. Smeštaj i lečenje u ustanovama socijalne zaštite ljudi s psihosocijalnim i intelektualnim teškoćama još uvek nije regulisano u skladu s međunarodnim standardima. Kao jedan od problema javlja se i nedostatak sveobuhvatne strategije deinstitucionalizacije.⁴

Projekat „**Ka unapređenju prava osoba sa invaliditetom**“, koji se sprovodi uz podršku Ambasade Republike Češke, ima za cilj poboljšanje po-

-
- 2 Zakon o izmenama i dopunama Zakona o vanparničnom postupku, „Službeni glasnik RS“, br. 55/2014
 - 3 Poslovna sposobnost: sudska praksa i zakoni u Srbiji 2016. godine, MDRI-S, Beograd, novembar 2016. godine, dostupno na: <https://www.mdri-s.org/wp-content/uploads/2017/01/Sudska-praksa-i-zakoni.pdf>.
 - 4 Godišnji izveštaj Evropske komisije za 2019. godinu, dostupno na: http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/20190529-serbia-report_SR - REVIDIRANO.pdf.

ložaja osoba sa invaliditetom, i to pružanjem pravnih saveta i zastupanjem u postupcima lišenja poslovne sposobnosti. Jedna od ideja vodilja projekta je okupljanje i razmena iskustava između glavnih aktera uključenih u proces odlučivanja o poslovnoj sposobnosti – sudija, sudskih veštaka i zaposlenih u ustanovama socijalne zaštite. Stavljen je poseban naglasak na osnaživanje osoba sa invaliditetom da aktivno učestvuju u postupcima koji utiču na njihov pravni status.

U okviru ovog projekta, Komitet pravnika za ljudska prava – YUCOM, organizovao je i sproveo dve obuke (u Novom Sadu i Beogradu) s temom „Zastupanje prava osoba sa invaliditetom u postupcima lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti“. Obuke su bile namenjene advokatima, pružaocima besplatne pravne pomoći, kao i zaposlenima u centrima za socijalni rad, koji igraju jednu od važnijih uloga u postupcima za lišenje i vraćanje poslovne sposobnosti, budući da se često javljaju kao pokretači ovih postupka, ali i staraoci lica o čijoj se poslovnoj sposobnosti odlučuje. Obe obuke su zvanično akreditovane od strane Komore socijalne zaštite, a u planu je i realizacija još nekoliko njih.

YUCOM je sproveo analizu petogodišnje sudske prakse osnovnih sudova u Republici Srbiji, u cilju formulisanja preporuka za unapređenje zaštitite lica s mentalnim invaliditetom, polazeći od međunarodnih standarda u ovoj oblasti i primera dobre prakse u Evropi.

I. POSLOVNA SPOSOBNOST KROZ PROPISE I STANDARDE

Poslovna sposobnost je jedno od osnovnih ljudskih prava, garantovano međunarodnim i domaćim aktima, koje podrazumeva samostalno donošenje odluka o sopstvenom životu.⁵ Odluku o tome gde ćete živeti, da li ćete raditi ili volontirati, da li ćete glasati, da li ćete se venčati, kako ćete trošiti svoj novac, kao i brojne druge odluke koje su deo naše svakodnevice, možete doneti samo ako ste potpuno poslovno sposobni. Prema Ustavu RS,⁶ poslovna sposobnost se u punom obimu stiže s navršениh 18 godina života.

1. KAKO SE POSLOVNA SPOSOBNOST MOŽE OGRANIČITI?

Ljudska i manjinska prava prava zajemčena Ustavom mogu zakonom biti ograničena ako ograničenje dopušta Ustav, u svrhe radi kojih ga Ustav dopušta, u obimu neophodnom da se ustavna svrha ograničenja zadovolji u demokratskom društvu i bez zadiranja u suštinu zajemčenog prava. Dodatno, dostignuti nivo ljudskih i manjinskih prava ne može se smanjivati.⁷ Ustav

5 Poslovna sposobnost se može steći i s navršениh 16 godina života, i to odlukom suda kojom se odobrava stupanje u brak. S navršениh 14 godina života stiže se delimična poslovna sposobnost koja omogućava sklapanje poslova manjeg značaja, dok je za sve ostalo neophodna saglasnost zakonskog zastupnika, koja se može dati i naknadno.

6 Ustav RS, čl. 37, st. 2.

7 Ibid, čl. 20, st. 1. i st. 2.

predviđa pravo građana na pravnu ličnost, koja podrazumeva da svako lice ima pravnu sposobnost, a da se punoletstvom stiče sposobnost samostalnog odlučivanja o svojim pravima i obavezama, odnosno poslovna sposobnost.⁸ Iako Ustav Republike Srbije ne ostavlja mogućnost da se poslovna sposobnost ograniči, pojedinim zakonima su predviđena ograničenja, kao i uslovi i procedura delimičnog i potpunog lišenja poslovne sposobnosti.

Ustav Republike Srbije predviđa i da se ratifikovane međunarodne konvencije smatraju sastavnim delom pravnog poretka Republike Srbije i da se neposredno primenjuju, što znači da se konvencije koje je Srbija potvrdila nalaze iznad nacionalnih zakona u hijerarhiji pravnih izvora i imaju veću pravnu snagu, a takođe znači i da nacionalno zakonodavstvo mora biti usklađeno s odredbama potvrđenih međunarodnih konvencija. Dodatno, Ustav obavezuje domaće sudove da se prilikom tumačenja odredbi o ljudskim pravima vode praksom međunarodnih institucija koje nadziru sprovođenje međunarodnih konvencija (npr. Evropskog suda za ljudska prava, Komiteta UN).

2. ŠTA KAŽE KONVENCIJA UN O PRAVIMA OSOBA SA INVALIDITETOM?

Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom (CRPD), koju je Srbija ratifikovala 2009. godine, na najopštiji način reguliše ovo pitanje. Proklamovani cilj ove konvencije je da se unapredi, zaštiti i osigura puno i jednako uživanje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda svim osobama sa invaliditetom i da se unapredi poštovanje njihovog urođenog dostojanstva. Osobe sa invaliditetom uključuju i one koji imaju dugoročna fizička, mentalna, intelektualna ili čulna oštećenja, koja u interakciji s raznim preprekama mogu ometati njihovo puno i efikasno učešće u društvu na jednakoj osnovi s drugima.

Odredbama Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom, između ostalog, propisano je sledeće:

- Države strane ugovornice ponovo potvrđuju da osobe sa invaliditetom imaju pravo da svuda budu priznate pred zakonom, kao i druga lica.
- Države strane ugovornice priznaju da osobe sa invaliditetom ostvaruju svoj pravni kapacitet ravnopravno s drugima u svim aspektima života.

- Države strane ugovornice će preduzeti odgovarajuće mere kako bi osobama sa invaliditetom omogućile dostupnost pomoći koja im može biti potrebna u ostvarivanju njihovog pravnog kapaciteta.
- Države strane ugovornice će obezbediti da se svim merama koje se odnose na ostvarivanje pravnog kapaciteta pruže odgovarajuće i efikasne garancije radi sprečavanja zloupotrebe shodno međunarodnom pravu koje se odnosi na ljudska prava. Takve garancije obezbediće da se, merama koje se odnose na ostvarivanje pravnog kapaciteta, poštuju prava, volja i prioriteti odnosne osobe, kao i da ne dođe do sukoba interesa i neprimerenog uticaja, da budu proporcionalne i prilagođene okolnostima odnosne osobe, u najkraćem mogućem trajanju i da podležu redovnom preispitivanju nadležnog nezavisnog i nepristrasnog organa ili sudskog tela. Garancije će biti proporcionalne stepenu u kojem takve mere utiču na prava i interese osobe na koju se odnose.
- U zavisnosti od odredaba ovog člana, države strane ugovornice će preduzeti sve odgovarajuće i efikasne mere kako bi se osobama sa invaliditetom obezbedila jednaka prava da budu vlasnici imovine ili da je nasleđuju, da kontrolišu svoje finansije i da imaju ravnopravan pristup bankarskim kreditima, hipotekarnim zajmovima i drugim oblicima finansijskog kreditiranja, kao i da osobe sa invaliditetom ne budu lišene svoje imovine nečijom samovoljom.⁹

3. ŠTA KAŽU DOMAĆI PROPISI?

Positivni propisi Republike Srbije predviđaju dve vrste ograničenja sposobnosti.

- **Delimično lišenje poslovne sposobnosti** je blaža mera ograničenja ovog ljudskog prava, čiji efekti u praksi često ne predstavljaju manje ograničavanje prava, već su izjednačeni s efektima potpunog lišenja poslovne sposobnosti.
- **Potpuno lišenje poslovne sposobnosti** je krajnje sredstvo kojim društvo, stavljajući se u poziciju zaštitnika, pokušava da „sačuva“ sebe ili lice o čijim se pravima odlučuje od štetnih posledica odluka tog lica. Na taj način, umesto potrebne podrške, licu se u potpunosti uskraćuje mogućnost odlučivanja o sopstvenom životu.

⁹ Zakon o potvrđivanju konvencije o pravima osoba sa invaliditetom, „Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori“, br. 42/2009.

Porodični zakon sadrži uslove za potpuno ili delimično lišenje poslovne sposobnosti.

Porodičnim zakonom Republike Srbije, između ostalog, propisano je sledeće:

- Punoletno lice koje zbog bolesti ili smetnji u psiho-fizičkom razvoju nije sposobno za normalno rasuđivanje, te zbog toga nije u stanju da se sâmo stara o sebi i o zaštiti svojih prava i interesa, može biti potpuno lišeno poslovne sposobnosti.
- Poslovna sposobnost lica koje je potpuno lišeno poslovne sposobnosti izjednačava se s poslovnom sposobnošću mlađih maloletnika – ispod 14 godina.
- Punoletno lice koje zbog bolesti ili smetnji u psiho-fizičkom razvoju svojim postupcima neposredno ugrožava sopstvena prava i interese ili prava i interese drugih lica može biti delimično lišeno poslovne sposobnosti.
- Poslovna sposobnost lica koje je delimično lišeno poslovne sposobnosti izjednačava se s poslovnom sposobnošću starijih maloletnika – 14–18 godina.
- Sudskom odlukom o delimičnom lišenju poslovne sposobnosti određiće se pravni poslovi koje lice delimično lišeno poslovne sposobnosti može, odnosno ne može samostalno preduzimati.
- Punoletnom licu lišenom poslovne sposobnosti može se vratiti poslovna sposobnost kada prestanu razlozi zbog kojih je ono bilo potpuno ili delimično lišeno poslovne sposobnosti.¹⁰

Zakon o vanparničnom postupku predviđa postupak za lišenje i vraćanje poslovne sposobnosti.

Zakonom o vanparničnom postupku Republike Srbije, između ostalog, propisano je sledeće:

- Postupak za lišenje i vraćanje poslovne sposobnosti je hitan, i pokreće se po službenoj dužnosti ili po predlogu.
- Ovlašćeni predlagači su: organ starateljstva, supružnik/vanbračni partner, dete, roditelj, lica koja žive u porodičnoj zajednici, samo lice o čijoj se po-

10 Porodični zakon, „Službeni glasnik RS“, br. 18/2005, 72/2011 – dr. zakon i 6/2015.

slovnoj sposobnosti odlučuje, ako može da shvati značenje i pravne posledice predloga.

- Predlog mora da sadrži činjenice na kojima se zasniva, kao i dokaze kojima se te činjenice utvrđuju ili čine verovatnim.
- Zakon predviđa obavezu suda da lično sasluša lice o čijoj se poslovnoj sposobnosti odlučuje, uz izuzetak – sud može odustati od saslušanja lica prema kome se vodi postupak, samo ako bi to moglo da bude štetno po njegovo zdravlje ili ako saslušanje uopšte nije moguće s obzirom na duševno ili fizičko stanje tog lica.
- Osoba prema kojoj se vodi postupak za lišenje poslovne sposobnosti mora biti pregledana od najmanje dva lekara odgovarajuće specijalnosti, koji će dati nalaz i mišljenje o duševnom stanju i sposobnosti te osobe za rasuđivanje.
- Sud može rešenjem odrediti da lice prema kome se vodi postupak, privremeno ali najduže 30 dana, bude smešteno u odgovarajuću zdravstvenu ustanovu, ako je to, po mišljenju lekara, neophodno da se utvrdi stanje njegovog mentalnog zdravlja, osim ako bi time mogle nastupiti štetne posledice po njegovo zdravlje.
- Kad nađe da postoje uslovi za lišenje poslovne sposobnosti, sud će lice prema kome se vodi postupak lišiti poslovne sposobnosti potpuno ili delimično.
- U rešenju kojim je odlučio o lišenju poslovne sposobnosti, sud određuje rok u kome će se proveriti da li postoje razlozi za dalje trajanje izrečene mere, a koji ne može biti duži od tri godine.
- U rešenju kojim se lice delimično lišava poslovne sposobnosti, sud je dužan da na osnovu rezultata medicinskog veštačenja odredi vrstu poslova koje to lice može samostalno preduzimati, pored poslova na koje je zakonom ovlašćeno.
- Kada istekne vreme proveravanja, sud po službenoj dužnosti ispituje da li i dalje postoje razlozi zbog kojih je lice lišeno poslovne sposobnosti.
- Ako utvrdi da i dalje postoje razlozi za lišenje poslovne sposobnosti, sud donosi rešenje kojim utvrđuje da ne postoje uslovi za vraćanje poslovne sposobnosti.

- U rešenju kojim je utvrdio da ne postoje uslovi za vraćanje poslovne sposobnosti, sud određuje rok u kome će se proveriti da li postoje razlozi za dalje trajanje izrečene mere, a koji ne može biti duži od tri godine.
- Ako utvrdi da su prestali razlozi zbog kojih je lice lišeno poslovne sposobnosti, sud donosi rešenje o vraćanju poslovne sposobnosti.
- Ako utvrdi da se stanje mentalnog zdravlja lica potpuno lišenog poslovne sposobnosti toliko popravilo da je dovoljno i delimično lišenje poslovne sposobnosti, sud određuje delimično lišenje poslovne sposobnosti.
- Ako utvrdi da se stanje mentalnog zdravlja lica delimično lišenog poslovne sposobnosti pogoršalo tako da su se stekli zakonski uslovi za potpuno lišenje poslovne sposobnosti, sud određuje potpuno lišenje poslovne sposobnosti.¹¹
- Pored navedenog, institut produženja roditeljskog prava nakon što dete navrší 18 godina, a ima određenu bolest ili smetnju u psiho-fizičkom razvoju, usled koje se smatra nesposobnim da se sâm stara o sebi i o zaštiti svojih prava i interesa, odnosno ako se smatra da svojim postupcima ugrožava sopstvena prava i interese, proizvodi iste efekte kao i odluka o delimičnom ili potpunom lišenju poslovne sposobnosti.

11 Zakon o vanparničnom postupku, „Službeni glasnik RS“, br. 25/82 i 48/88 i „Službeni glasnik RS“, br. 46/95 – dr. zakon, 18/2005 – dr. zakon, 85/2012, 45/2013 – dr. zakon, 55/2014, 6/2015 i 106/2015 – dr. zakon.

II.

ANALIZA SUDSKIH REŠENJA O VRAĆANJU POSLOVNE SPOSOBNOSTI – PET GODINA PRAKSE

1. METODOLOGIJA

Komitet pravnikâ za ljudska prava – YUCOM, putem zahteva za pristup informacijama od javnog znaĉaja, traŹio je od svih osnovnih sudova na teritoriji Republike Srbije podatke koji se odnose na postupke vraćanja i lišenja poslovne sposobnosti vođene pred tim sudovima. IstraŹivanje je obuhvatilo period od poslednjih izmena Zakona o vanparničnom postupku 2014. godine do marta 2019. godine. Od sudova su traŹeni sledeći podaci:

1. broj postupaka pokrenutih radi vraćanja poslovne sposobnosti, u skladu s ĉlanom 42 Zakona o vanparničnom postupku, broj okonĉanih postupaka i kopija odluke kojom je postupak okonĉan, u periodu nakon stupanja na snagu Zakona o izmenama i dopunama Zakona o vanparničnom postupku (27. 5. 2014. godine) do dana prijema predmetnog zahteva (14. 3. 2019. godine);

2. broj postupaka pokrenutih radi lišenja poslovne sposobnosti, u skladu s članom 32 Zakona o vanparničnom postupku, i broj okončanih postupaka, s informacijom o ishodima pokrenutih postupaka – da li su okončani potpunim lišenjem, delimičnim lišenjem ili je sud našao da ne postoje uslovi za lišenje poslovne sposobnosti, u periodu nakon stupanja na snagu Zakona o izmenama i dopunama Zakona o vanparničnom postupku (27. 5. 2014. godine) do dana prijema predmetnog zahteva (14. 3. 2019. godine).

Cilj istraživanja je bio da se utvrdi da li se izmene Zakona o vanparničnom postupku iz 2014. godine primenjuju u praksi, kao i da li i na koji način sudovi u Srbiji postupaju po predviđenim obavezama, odnosno da li pokreću postupke radi vraćanja poslovne sposobnosti po službenoj dužnosti. Kvantitativna analiza je obuhvatila ishode postupaka pokrenutih radi vraćanja, odnosno lišenja poslovne sposobnosti, upoređujući tako broj postupaka u kojima je utvrđeno da su se stekli uslovi za vraćanje poslovne sposobnosti – bilo delimično ili u potpunosti, s brojem onih postupka u kojima je sud utvrdio da nisu ispunjeni uslovi za takvu odluku.

Pored kvantitativne analize, istraživanje je imalo komponentu kvalitativne analize, te je obuhvatilo i važno pitanje poštovanja procesnih prava lica o čijoj poslovnoj sposobnosti se odlučuje u postupcima. To pitanje je neraskidivo povezano sa suštinskom primenom zakona, pogotovo u situaciji u kojoj se redovno krše prava lica s mentalnim smetnjama, a uskraćuje im se pristup pravdi. Naime, praksa je da se lica ne saslušavaju u nesrazmerno velikom broju predmeta. Na taj način se ovaj izuzetak propisan zakonom pretvara u pravilo. Slučajevi u kojima ta lica imaju punomoćnika advokata kojeg su angažovali sami ili ga je postavio centar za socijalni rad izuzetno su retki. U skladu s tim, tražili smo i dostavu kopije rešenja kojima su ovi postupci okončani, čiji smo sadržaj analizirali.

Analizom dobijenih odgovora dobili smo uvid u kompletniju sliku postupanja sudova u postupcima vraćanja i lišenja poslovne sposobnosti, koja predstavlja osnov za preporuke koje smo uputili nadležnim organima.

2. UZORAK

Odgovore na upućeni zahtev za pristup informacijama od javnog značaja, od ukupno 66 sudova na teritoriji Republike Srbije, dobili smo od 63 suda. Jedan sud nam nije dostavio podatke koji se odnose na postupke vraćanja poslovne sposobnosti, niti je dostavio rešenja kojima su postupci okončani, a odgovorio je samo na deo zahteva koji se odnosio na postupke lišenja poslovne sposobnosti.

Sudovi su nam dostavljali podatke koji se odnose na ukupan broj pokrenutih postupaka za vraćanje poslovne sposobnosti u datom periodu, odnosno postupke pokrenute po predlogu i postupke pokrenute po službenoj dužnosti.

Sudovi su nam dostavili i 583 kopije rešenja kojima je meritorno okončan postupak vraćanja poslovne sposobnosti.

3. SUDSKA PRAKSA U BROJEVIMA

U 14 osnovnih sudova u Srbiji u posmatranom periodu nije vođen nijedan postupak za vraćanje poslovne sposobnosti. S druge strane, najveći broj pokrenutih postupaka za vraćanje poslovne sposobnosti vođenih pred jednim sudom u posmatranom periodu je 652.

BROJ POKRENUTIH POSTUPAKA ZA VRAĆENJE POSLOVNE SPOSOBNOSTI	BROJ OKONČANIH POSTUPAKA ZA VRAĆANJE POSLOVNE SPOSOBNOSTI	BROJ POSTUPAKA U KOJIMA JE LICU VRAĆENA POSLOVNA SPOSOBNOST
---	--	--

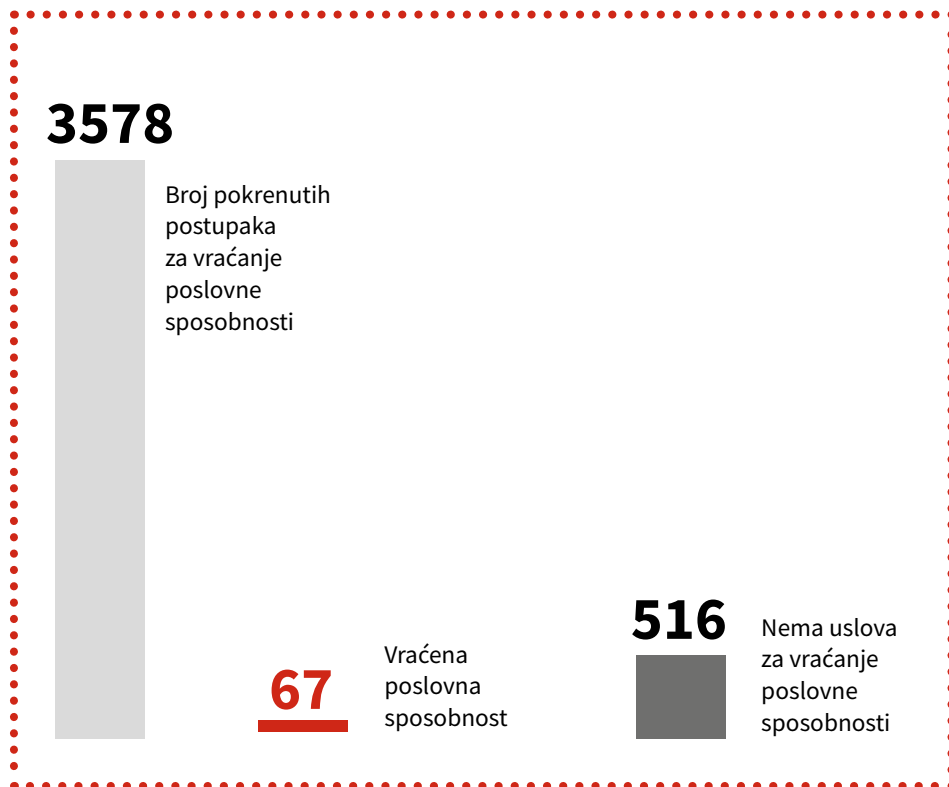
3578

2351

67

Podaci iz tabele odnose se na postupke pred svim sudovima u Srbiji, okončanim do dana kada je upućen zahtev za pristup informacijama od javnog značaja.

Grafikon 1 – prikaz ishoda pokrenutih i okončanih sudskih postupaka za vraćanje poslovne sposobnosti u periodu od maja 2014. godine do marta 2019. godine

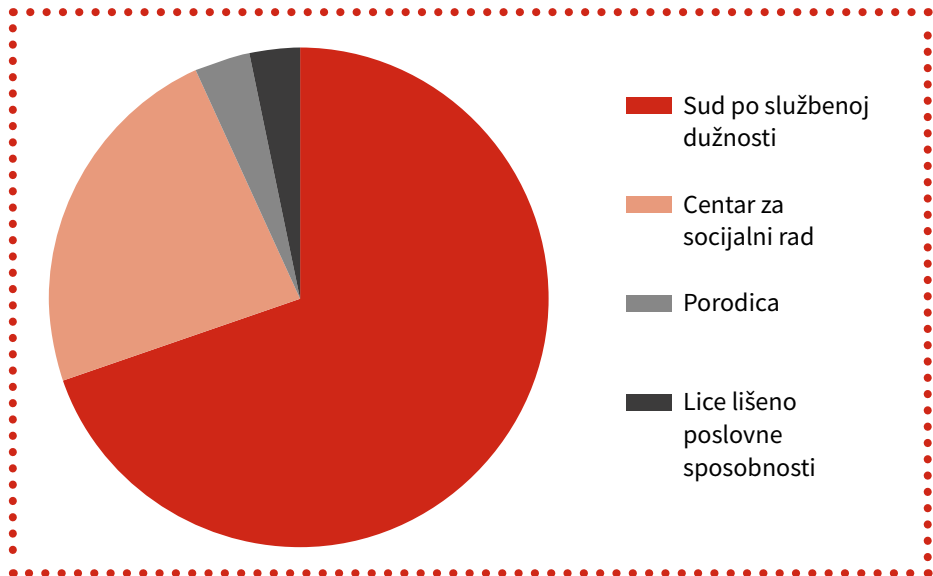

Sudovi su nam dostavili i 583 kopije rešenja kojima je meritorno okončan postupak vraćanja poslovne sposobnosti.

Već na prvi pogled postaje očigledna razlika između ukupnog broja odluka kojima je meritorno okončan postupak vraćanja poslovne sposobnosti i nesrazmerno malog broja predmeta u kojima je došlo do delimičnog ili potpunog vraćanja poslovne sposobnosti.

Najveći broj postupaka je pokrenuo sud po službenoj dužnosti (407), zatim centar za socijalni rad, koji se pojavljuje kao predlagač u 137 predmeta, dok je porodica predložila vraćanje poslovne sposobnosti u 21 postupku. Sâmo lice kojem je trebalo vratiti poslovnu sposobnost podnelo je predlog u svega 18 slučajeva.

Grafikon 2 – prikaz predlagača u postupcima radi vraćanja poslovne sposobnosti u rešenjima donetim od maja 2014. do marta 2019. godine

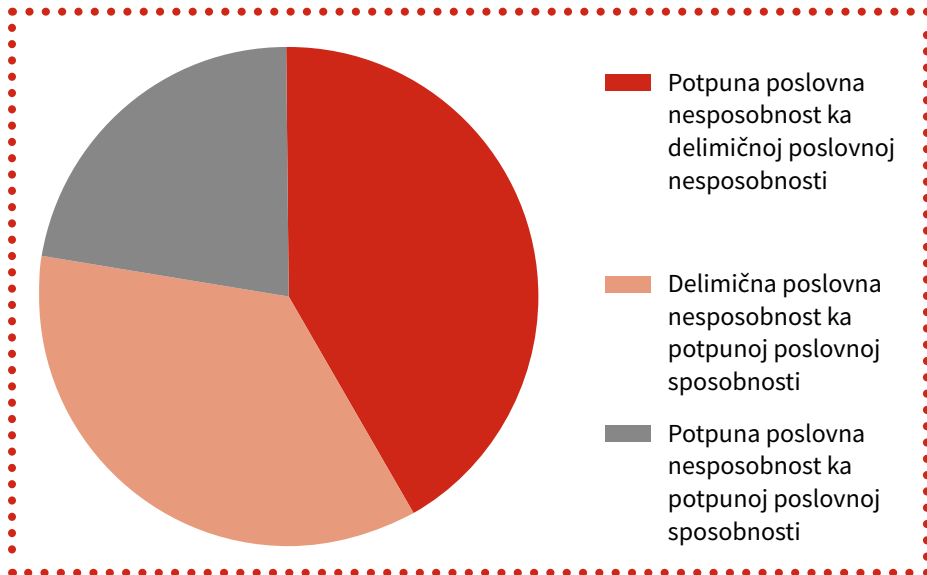

4. KVALITATIVNA ANALIZA SUDSKE PRAKSE

Sudske odluke o vraćanju poslovne sposobnosti imaju sledeću strukturu:

- u 28 slučajeva, sud je delimično vratio poslovnu sposobnosti licima koja su bila potpuno poslovno nesposobna;
- u 24 postupka radilo se o licima delimično lišenim poslovne sposobnosti, te su nakon postupka revidiranja prvobitne odluke postala potpuno poslovno sposobna;
- u 15 sudskih postupaka, sud je vratio poslovnu sposobnost prethodno potpuno poslovno nesposobnim licima.

Grafikon 3 – struktura sudskih odluka u rešenjima kojima je vraćena poslovna sposobnost licima od maja 2014. godine do marta 2019. godine

Od ukupnog broja dostavljenih rešenja, sud je našao da ne postoje uslovi niti za delimično niti za potpuno vraćanje poslovne sposobnosti u čak 516 slučajeva. Zanimljivo je da je u 5 predmeta sud potpuno lišio poslovne sposobnosti lica kojima je poslovna sposobnost prethodno bila delimično oduzeta, navodeći kao razlog pogoršanje njihovog mentalnog zdravlja.

Sud je delimično vratio poslovnu sposobnost u 28 predmeta.

Prema zakonskoj odredbi, obavezni sadržaj sudskog rešenja kojim se lice delimično lišava poslovne sposobnosti jeste i vrsta poslova koje lice može samostalno preduzimati, pored poslova čije preduzimanje mu inače dozvoljava zakon. Analizirana sudska rešenja sadrže sledeće vrste poslova, odnosno prava koja su vraćena licima delimično lišenim poslovne sposobnosti:

- biračko pravo u 6 rešenja;
- raspolaganje imovinom do određenog iznosa (najviši iznos – do 1000 evra mesečno) u 5 rešenja;
- poslovi manjeg značaja u 4 rešenja;

- sklapanje braka u 4 rešenja;
- raspolaganje manjim primanjima u 3 rešenja;
- samostalno raspolaganje penzijom u 3 rešenja;
- kupovina i spremanje namirnica u jednom rešenju;
- pravo da privređuje u jednom rešenju;
- sposobnost slobodnog kretanja u granicama države u jednom rešenju;
- sastavljanje zaveštanja u jednom rešenju;
- odlučivanje o mestu boravka (ustanova socijalne zaštite ili kuća) u jednom rešenju;
- pravo lica da samostalno putuje u jednom rešenju;
- pravo lica da koristi sredstva od poslovnog prostora koji izdaje u jednom rešenju;
- pravne radnje kojima ostvaruje samo korist u jednom rešenju.

Zabrinjavajući je podatak da ni u jednom od slučajeva delimičnog vraćanja poslovne sposobnosti sud nije ovlastio lice na donošenje odluka koje se tiču sopstvenog zdravlja.

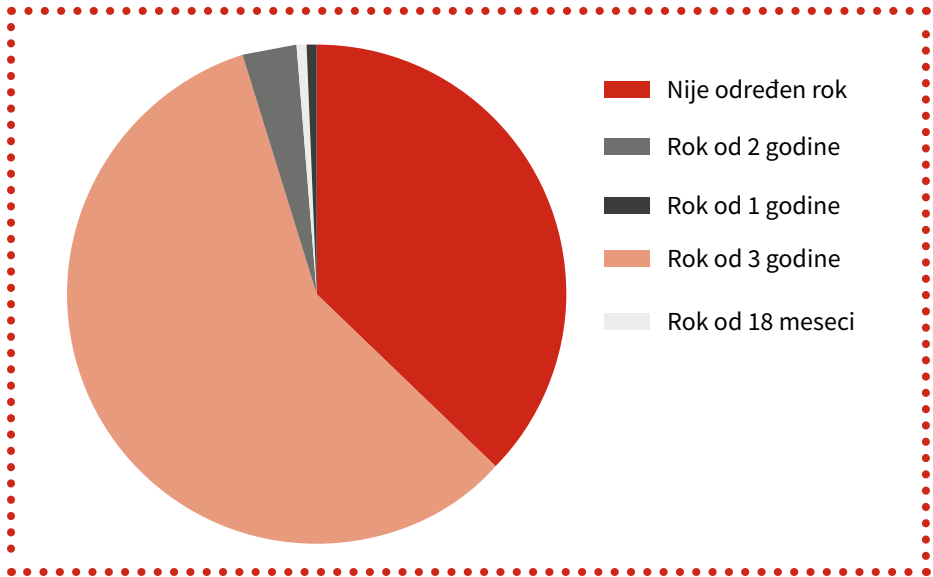
Obavezan sadržaj rešenja u kojem sud konstatuje da ne postoje uslovi za vraćanje poslovne sposobnosti je i rok u kome će se proveriti da li i dalje postoje razlozi za trajanje izrečene mere, a koji ne može biti duži od tri godine. U 300 analiziranih rešenja, rok provere je određen u maksimalnom zakonski dozvoljenom vremenu proveravanja, odnosno 3 godine. Uprkos jasnoj zakonskoj obavezi, u čak 192 predmeta izreka rešenja uopšte ne sadrži rok proveravanja. Rok provere u preostalim rešenjima je određen kako sledi:

- u 18 rešenja, sud je odredio proveru u roku od 2 godine;
- u 3 rešenja, sud je odredio rok provere od 18 meseci;
- u 3 rešenja, sud je odredio proveru u roku od jedne godine.

U 36 odluka, sud je odredio vreme proveravanja postojanja razloga za dalje održavanje mere na snazi isključivo na osnovu predloga koji su veštaci naveli u svom nalazu i mišljenju.

U jednom rešenju, u kojem je licu u potpunosti vraćena poslovna sposobnost, navedeno je da će se u roku od godinu dana proveriti zdravstveno stanje tog, sad potpuno poslovnog, lica.

Grafikon 4 – prikaz rokova za reviziju odluke o lišenju poslovne sposobnosti koje je odredio sud

Jedan od problema koji se javljao u praksi tiče se poštovanja zakonske obaveze suda da lično sasluša lice o čijim se pravima i obavezama odlučuje u postupku. Naime, sud ima mogućnost da odustane od saslušanja lica prema kome se vodi postupak, samo ako bi to moglo da bude štetno po njegovo zdravlje ili ako saslušanje uopšte nije moguće s obzirom na duševno ili fizičko stanje tog lica. Taj izuzetak od pravila se ekstenzivno primenjivao u prošlosti, zbog čega se postavlja važno pitanje – da li je ovim licima neopravdano uskraćen pristup sudu iz razloga koji nisu izričito navedeni u zakonu, poput nedostatka materijalnih i ljudskih resursa za odlazak sudije u ustanovu ili dovodeenje lica u sud, ili čak bržeg rešavanja nagomilanih predmeta?

U najvećem broju predmeta nije moguće doneti zaključak o opravdanosti postupanja suda po ovom pitanju, budući da je većina bez obrazloženja. Naime, od ukupnog broja analiziranih rešenja, sud nije saslušao lice o čijoj se poslovnoj sposobnosti raspravlja u čak 114 postupaka i nije uopšte obrazložio takvo postupanje. U retkim slučajevima u kojima je ponuđeno, ono nije dovoljno i adekvatno, jer sud nekritički prihvata konstataciju veštaka. Naime,

u 21 odluci se navodi da su veštaci u svom nalazu i mišljenju procenili da nije moguće saslušanje lica od strane suda, a u 10 sudskih rešenja se navodi da je u nalazu i mišljenju konstatovano da sud ne treba da sasluša lice, jer bi zbog njegovog zdravstvenog stanja saslušanje bilo štetno po zdravlje predlagača.

Kada je reč o postojanju uslova za vraćanje poslovne sposobnosti, 8 dostavljenih odluka uopšte ne sadrži obrazloženje, već samo konstataciju da ulovi ne postoje. U 114 postupaka radilo se o licima koja borave u ustanovama socijalne zaštite.

U ovom postupku, obavezan je pregled lica od strane najmanje dva lekara odgovarajuće specijalnosti, koji će dati nalaz i mišljenje o stanju mentalnog zdravlja i sposobnosti tog lica za rasuđivanje. Veštačenje se, po pravilu, vrši u prisustvu sudije, sem kada se obavlja u stacionarnoj zdravstvenoj ustanovi.

Prilikom analize dostavljenih odluka, uočeno je da je sud u čak 8 rešenja konstatovao da ne postoje uslovi za vraćanje poslovne sposobnosti, bez učešća veštaka odgovarajuće specijalnosti u postupku, odnosno bez njihovog nalaza i mišljenja, što predstavlja grubo kršenje odredaba Zakona o vanparničnom postupku, a ujedno i osnovnih ljudskih prava lica o čijoj se poslovnoj sposobnosti radi.

Prema jasnim zakonskim odrednicama, uloga veštaka u ovom postupku je jasna – pregled lica i sačinjavanje odgovarajućeg nalaza i mišljenja o duševnom stanju i sposobnosti lica za rasuđivanje.

U čak 302 analiziranih rešenja, veštaci su se u svom nalazu i mišljenju izjasnili u pogledu postojanja, odnosno nepostojanja uslova za vraćanje, što spada u isključivu nadležnost suda, nakon sprovedenog postupka i izvođenja svih dokaza. Sudski veštaci se u nalazima i mišljenjima koriste sledećim formulacijama, koje svakako prevazilaze zakonom jasno određen zadatak lekara veštaka u ovom postupku, te duboko zadiru u nadležnost sudija:

- „[...] potrebno potpuno i trajno oduzimanje poslovne sposobnosti [...]“;
- „[...] treba i dalje biti lišen potpuno na period od tri godine [...]“;
- „[...] nema razloga da se menja status delimičnog lišenja, treba je delimično lišiti poslovne sposobnosti [...]“;
- „[...] veštaci daju svoj zaključak da odluku o potpunom lišenju sud treba preinačiti [...]“;

- „[...] i dalje postoji potreba da se njegova poslovna sposobnost ograniči [...]“;
- „[...] lice nije sposobno da izrazi slobodnu volju [...]“;
- „[...] lice nije sposobno za bilo koji vid obučavanja [...]“;
- „[...] nema indikacija za vraćanje poslovne sposobnosti [...]“;
- „[...] stekli su se uslovi da se mera potpunog lišenja zameni merom delimičnog lišenja [...]“;
- „[...] nisu se stekli uslovi za vraćanje i da se ne mogu ni steći, s obzirom na stanje predlagača [...]“;
- „[...] neophodno je oduzeti poslovnu sposobnost [...]“;
- „[...] G. M. je trajno poslovno nesposoban [...]“;
- „[...] iz medicinskih razloga, ubuduće nema potrebe za revizijom, a iz pravnih, to veštaci ostavljaju na ocenu suda [...]“;
- „[...] isključuje se svaka mogućnost vraćanja [...]“;
- „[...] predlagač ne poseduje ni delimičnu ni potpunu poslovnu niti procesnu sposobnost [...]“.

Prema slovu zakona, u slučajevima kada se lice delimično lišava poslovne sposobnosti, u isključivoj je nadležnosti suda određivanje vrste poslova koje lice može preduzimati, a na osnovu rezultata medicinskog veštačenja. Nasuprot zakonskim odrednicama, u analiziranim rešenjima nalazimo nalaze i mišljenja koje sadrže precizno određene poslove koje lica mogu, odnosno ne mogu preduzimati.

Veštaci u nalazu i mišljenju navode poslove koje lice ne može samostalno preduzimati:

„[...] sklapanje braka, raspolaganje imovinom, kreditno zaduživanje, samostalno zastupanje pred organima, donošenje odluka o sopstvenom zdravlju, raspolaganje iznosom do dve trećine penzije, raspolaganje nekretninama, sastavljanje zaveštanja, sklapanje kupoprodajnih ugovora, raspolaganje većim sumama novca, preduzimanje radnji u sudskim, upravnim i opštim pravnim poslovima, otuđivanje nepokretnosti, raspolaganje novčanim iznosom većim od 15.000,00 din, odlučivanje o mestu stanovanja, raspolaganje većim materijalnim dobrima, upravljanje motornim vozilom, zaključivanje ugovora o poklonu.“

Veštaci u nalazu i mišljenju navode poslove koje lice može samostalno preduzimati:

„[...] sklapanje braka, vršenje biračkog prava, raspolaganje imovinom manje vrednosti, upravljanje pokretnom i nepokretnom imovinom, zasnivanje radnog odnosa, kupovina namirnica i sredstva za ličnu higijenu, otvaranje tekućeg računa.“

U podjednakom broju rešenja kojima se lica oglašavaju delimično poslovnim sposobnim, sudovi navode poslove na koje su lica ovlašćena, odnosno nisu ovlašćena da ih preduzmu.

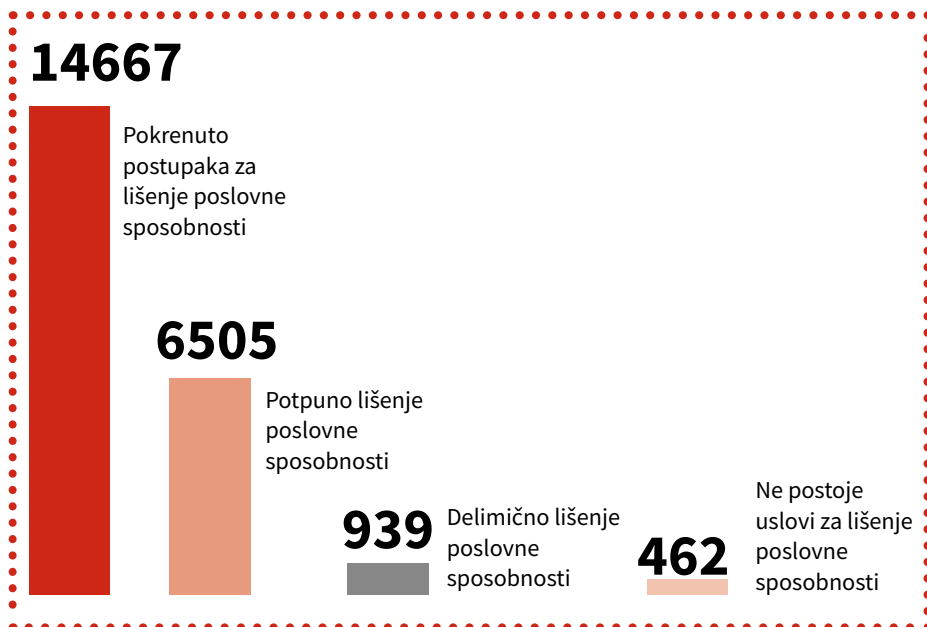
Niti u jednom od 583 analiziranih sudskih rešenja, nije uočeno da je sud odučio drugačije u odnosu na nalaz i mišljenje veštaka, koji, takvim pasivnim držanjem suda, a pogotovo imajući u vidu ogroman broj postupaka u kojima sud nije video lice o čijim pravima odlučuje, na taj način postaju supstitut sudskom odlučivanju. **Nameće se pitanje: da li o čitavom korpusu osnovnih građanskih prava faktički odlučuju eksperti medicinske, a ne pravne struke?**

U 11 sudskih rešenja je konstatovano da su lica o čijim se pravima odlučivalo u postupku angažovala punomoćnike advokate. Od tih 11 slučajeva, u 5 je došlo do vraćanja poslovne sposobnosti. U 3 postupka, sud je rešenjem postavio protivniku predlagača punomoćnika advokata, u slučajevima u kojima je predlagač lišenja bio centar za socijalni rad. Naime, radi se o praksi i problematičnom procesnom položaju Centra za socijalni rad, koji se u ovim postupcima javlja i kao predlagač pokretanja postupka za lišenje poslovne sposobnosti, a takođe postavlja i privremenog ili stalnog staraoca protivniku predloga, odnosno licu čija se prva u ovom postupku potencijalno ograničavaju, zaposlenog u ovoj instituciji.

To pitanje je veoma važno imajući u vidu da je novi Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći predvideo lica u postupku lišenja poslovne sposobnosti kao posebnu kategoriju koja ima pravo na besplatnu pravnu pomoć. Taj mehanizam može imati uticaj na osnaživanje samih lica lišenih poslovne sposobnosti i na povećanje broja onih koji sami pokreću postupke za vraćanja poslovne sposobnosti. Ostaje da se vidi u kojoj meri će Zakon, koji počinje da se primenjuje od 1. oktobra 2019. godine, biti primenjivan u praksi. To svakako zahteva i dodatne obuke pravnika u lokalnim samoupravama, koji će biti zaduženi za ispitivanje uslova za besplatnu pravnu pomoć kada je reč o postupcima za lišenje poslovne sposobnosti.

U posmatranom periodu, odnosno od maja 2014. godine do marta 2019. godine, u Srbiji je pokrenuto 14.667 postupaka za lišenje poslovne sposobnosti. Od ukupnog broja pokrenutih postupaka, rešenjem o potpunom lišenju poslovne sposobnosti okončano je 6505 postupaka. Delimično lišenje poslovne sposobnosti je usledilo u 939 postupaka. Odbijanjem predloga za lišenje poslovne sposobnosti, odnosno konstatacijom da ne postoje uslovi za lišenje poslovne sposobnosti, okončana su 462 postupka. U 4794 slučajeva postupak je okončan na drugi način, a 1967 postupaka još uvek nije okončano.

Grafikon 5 – prikaz odnosa pokrenutih postupaka za lišenje poslovne sposobnosti i njihovih ishoda od maja 2014. godine do marta 2019. godine

5. KO SE LIŠAVA POSLOVNE SPOSOBNOSTI U SRBIJI – REZULTATI ANALIZE

Iz analize dostavljenih sudskih rešenja, dolazimo do zaključka da se ovi postupci u gotovo svim slučajevima vode protiv lica s nekim vidom mentalnih ili psiholoških smetnji, te je postavljena dijagnoza i dalje osnov lišenja poslovne sposobnosti ili produženja ove mere, što Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom izričito zabranjuje. Naime, Konvencija eksplicitno predviđa da „države strane ugovornice ponovo potvrđuju da osobe sa invaliditetom imaju pravo da svuda budu priznate pred zakonom, kao i druga lica. Države strane ugovornice priznaju da osobe sa invaliditetom ostvaruju svoj pravni kapacitet (poslovnu sposobnost) ravnopravno sa drugima u svim aspektima života, kao i da će preduzeti odgovarajuće mere kako bi osobama sa invaliditetom omogućile dostupnost pomoći koja im može biti potrebna u ostvarivanju njihovog pravnog kapaciteta (poslovne sposobnosti).“

Nadalje, Konvencijom je propisano da „diskriminacija po osnovu invaliditeta“ podrazumeva svaku razliku, isključivanje ili ograničenje na osnovu invaliditeta, što ima za cilj ili efekat narušenja ili poništenja priznavanja, uživanja ili vršenja, ravnopravno sa drugima, svih ljudskih prava i osnovnih sloboda u političkoj, ekonomskoj, društvenoj, kulturnoj, civilnoj ili bilo kojoj drugoj oblasti.“ S obzirom na napred navedeno, nesporno je da su osobe sa invaliditetom podvrgnute sistemskoj diskriminaciji u Republici Srbiji.

III.

PRIMERI IZ SUDSKE PRAKSE

1. PRIMERI LOŠE PRAKSE

Kao što je već navedeno, predlog za lišenje poslovne sposobnosti obavezno sadrži činjenice na kojima se zasniva, kao i dokaze kojima se te činjenice utvrđuju ili čine verovatnim. Predlozi za lišenje često sadrže puko navođenje da „protivnik predlagača zbog bolesti nije u mogućnosti da štiti svoja prava i interese“, bez navođenja ijednog argumenta kojima bi se taj navod potvrdio, pa se na osnovu toga predlaže potpuno lišenje poslovne sposobnosti. Primer predloga za lišenje poslovne sposobnosti iz jednog od postupaka u kom advokati Komiteta pravnika za ljudska prava zastupaju lice o čijoj se poslovnoj sposobnosti odlučuje nalazi se u Aneksu 1.

Činjenica pokretanja postupka radi lišavanja poslovne sposobnosti se, po zakonu, odmah dostavlja nadležnoj matičnoj službi, kao i organu koji vodi evidenciju prava svojine na nepokretnostima, ukoliko lice ima nepokretnu imovinu, radi zabeležbe postupka. Pored toga, ukoliko lice učestvuje u nekom drugom sudskom postupku, u slučaju pokretanja postupka radi lišavanja poslovne sposobnosti, svaki drugi postupak se prekida. Iako za takvo postupanje nema osnova u pozitivnom zakonodavstvu, u praksi redovno dolazi do toga, čime se onemogućava pristup pravdi ovim licima, koja su u tom momentu i dalje potpuno poslovno sposobna.

Iako je Ustavni sud Srbije prepoznao ovaj problem i doneo odluku kojom je zauzeo veoma jasan stav, u praksi i dalje dolazi do prekida drugih

postupka na osnovu same činjenice pokretanja postupka za lišenje poslovne sposobnosti. Takođe, Ustavni sud je, u istoj odluci, prepoznao i ukazao na neaktivnost organa starateljstva, koja direktno šteti interesima štíćenika.

„[...] Ustavni sud konstatuje da se u ovoj parnici do sada jedino postavilo pitanje procesne prirode – da li tužilja ima parničnu sposobnost, o kome sud vodi računa po službenoj dužnosti, a saglasno članu 77, stav 1 Zakona o parničnom postupku. Zbog pokrenutog vanparničnog postupka za lišenje poslovne sposobnosti tužilje, ovde podnositeljke ustavne žalbe, sud je dva puta prekidao postupak, i to u odsustvu pravnosnažnog rešenja o lišenju poslovne sposobnosti tužilje, iako je odredbom člana 74, stav 1 navedenog zakona propisano da stranka koja je potpuno poslovno sposobna može sama preduzimati radnje u postupku [...].“

„[...] Po oceni Ustavnog suda, isključivu krivicu za trajanje postupka van granica razumnog roka snose nadležni sudovi, ali i Gradski centar za socijalni rad – Odeljenje Stari grad. Osnovni sud je dva puta prekidao postupak iako za to nisu postojali procesni uslovi – gubitak parnične sposobnosti stranke, a s obzirom na to da tužilja, ovde podnositeljka ustavne žalbe, nije lišena poslovne sposobnosti [...].“¹²

2. PRIMER DOBRE PRAKSE: SLUČAJ D. D.

D. D. je 1993. godine potpuno lišena poslovne sposobnosti na osnovu veštačenja lekara specijaliste medicinske struke, kojim je konstatovano da boluje od mentalne bolesti iz kruga šizofrenije. Od momenta lišenja, D. D. nije imala mogućnost raspolaganja sopstvenim prihodima niti imovinom. D. D. je postavljen staralac iz Centra za socijalni rad, na koga su prešla ovlašćenja koja se tiču njene imovine, prihoda, odluka o zdravlju, mesta stanovanja. S postavljenim starateljem D. D. nije imala redovan kontakt niti je dobijala bilo kakvu vrstu sistemske podrške.

Nakon što je lišena poslovne sposobnosti, D. D. je u više navrata bila smeštana u ustanove socijalne zaštite protiv svoje volje. Postupak vraćanja poslovne sposobnosti pokrenut je 2015. godine,¹³ a u tom momentu dolazi i do promene ličnosti staratelja, te ćerka D. D. postaje njena stalna starateljka.

12 UŽ-3525/2011, „Službeni glasnik RS“, br. 42/2014.

13 U ovom postupku, D. D. je zastupala advokatica YUCOM-a, Kristina Todorović.

D. D. je, u dogovoru s ćerkom, u jednom trenutku napustila ustanovu socijalne zaštite, te je policija za njom raspisala poternicu. Odluka da napusti ustanovu socijalne zaštite i da živi samostalno zasnovana je, između ostalog, i na mišljenju lekara specijaliste s klinike za psihijatrijske bolesti „Dr Laza Lazarević“. U predmetnom nalazu je navedeno da je D. D. „u celini u solidnoj remisiji i njeno lečenje i praćenje bi u potpunosti mogli da se nastave u neposrednom socijalnom okruženju gde je ranije živela, i da trenutno postoje brojne mogućnosti da se obezbedi adekvatnija kontrola i angažovanje osoba koje boluju od psihičkih poremećaja da bi se izbeglo institucionalno zbrinjavanje, kao poslednji vid takvog zbrinjavanja“.

Nakon napuštanja ustanove socijalne zaštite, D. D. stanuje sama u iznajmljenom stanu, funkcioniše bez ikakvih problema ili smetnji. Samostalno obavlja sve životne aktivnosti, uključujući održavanje higijene, kuvanje, odlaske na pijacu, posete prijateljima, ali i redovne lekarske kontrole.

Nakon opisanih događaja, D. D. u dogovoru s ćerkom, kao stalnom starateljkom koja ima mogućnost donošenja odluke u ime i na račun D. D., odlučuje da raskine ugovor s ustanovom socijalne zaštite. S obzirom na činjenicu da penzija D. D. nije bila dovoljna za namirenje celokupnog duga prema ustanovi u kojoj je boravila, u tom momentu nisu bili ispunjeni uslovi za raskid ugovora. Dug prema ustanovi se sve vreme uvećavao, iako D. D. nije boravila u njoj.

Ćerka D. D. biva razrešena dužnosti starateljke, a za starateljku je postavljen radnica nadležnog centra za socijalni rad, čiji je odnos prema statusu i postupcima D. D. bio krajnje pasivan, te se nije pojavila ni na jednom od održanih ročišta. Umesto zaštite prava i interesa štićenice D. D., dešava se upravo suprotno, te radi izmirenja postojećeg uvećanog duga, centar za socijalni rad prodaje, bez saglasnosti i obaveštenja, imovinu D. D., čija je vrednost u odnosu na dugovanje nesrazmerna. Ostatak novčanih sredstava ostaje na računu Centra za socijalni rad, uslovljen vraćanjem poslovne sposobnosti.

REŠENJE O VRAĆANJU POSLOVNE SPOSOBNOSTI D. D.

Nakon četiri godine dugog sudskog postupka, u koji su bili uključeni advokati Komiteta pravnika za ljudska prava, a koji je bio i predmet interesovanja eksperata Ujedinjenih nacija u ovoj oblasti, i tokom kojeg je održan niz ročišta, saslušano više svedoka i obavljena dva veštačenja, nadležni sud je u septembru 2019. godine doneo odluku kojom se D. D. u potpunosti vraća poslovna sposobnost. Ovo je samo jedan od primera iz prakse Komiteta pravnika

za ljudska prava koji pokazuje ozbiljnost posledica jednog takvog postupka na život lica o čijim se pravima odlučuje. Ističemo, takođe, da ovakav ishod postupka u praksi ne predstavlja pravilo već izuzetak. U većini slučajeva lišenja, odnosno vraćanja poslovne sposobnosti, radi se o pravima lica koja su pre pokretanja postupaka samostalno živela i samostalno se starala o svojim pravima i obavezama. Kopija rešenja o vraćanju poslovne sposobnosti D. D. nalazi se u Aneksu 2.

IV. PRIMER DOBROG UREĐENJA U ZEMLJAMA EU: ČEŠKI MODEL

Kao rezultat sedmogodišnje kampanje civilnog društva u Republici Češkoj, u februaru 2012. godine usvojen je novi Građanski zakonik,¹⁴ koji je stupio na snagu u januaru 2014. Stupanjem na snagu novog Građanskog zakonika, Češka Republika postaje jedna od prvih zemalja u svetu koja je sprovela zakonodavnu reformu u domenu poslovne sposobnosti inspirisanu Konvencijom Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom (CRPD). U domenu poslovne sposobnosti, novi zakonik uvodi podržano donošenje odluka kao alternativu sistemu starateljstva. To omogućava osobama sa intelektualnim teškoćama i psihosocijalnim invaliditetom da zadrže svoju punu poslovnu sposobnost i da deluju u skladu sa svojom voljom i namerama.

Podržano odlučivanje se zasniva na sledećim principima: (a) poslovna sposobnost osoba sa invaliditetom ostaje netaknuta; (b) osobe koje pružaju podršku, u smislu donošenja odluka, obavezuju se ugovorom za pružanje podrške; (c) ugovor treba da bude odobren od strane suda; i (d) uloga osobe koja pruža podršku je pružanje pomoći osobi kojoj je potrebna podrška kroz razmenu informacija, komunikaciju i davanje saveta.

Novi Građanski zakonik takođe uvodi novinu, koja predviđa da osoba koja „predvidi svoju poslovnu nesposobnost“ može unapred izraziti svoju volju tako da se njegovi poslovi vrše na unapred određen način, ili od strane ime-

novanog lica, ili čak da izabere ličnost budućeg staratelja. Druga nova mera je zastupanje od strane najbližeg rođaka. To znači da ako određeno oštećenje sprečava odraslu osobu da samostalno obavlja pravne poslove i ako to lice nema drugog predstavnika, može ga zastupati neko od bliske rodbine. U tom slučaju, poslovna sposobnost osobe ostaje netaknuta. Zastupanje se odnosi na svakodnevne poslove, uključujući vođenje svakodnevnih finansija. Navedenom zastupniku nije dozvoljeno da daje saglasnost za zdravstvene intervencije ili intervencije koje mogu imati trajni uticaj na mentalni ili fizički integritet osobe.

Takođe, novi Građanski zakonik uvodi instituciju „savetodavnog starateljstva“. Naime, za osobu pod starateljstvom može biti obrazovan savet, koji nije obavezan, i koji čine najmanje 3 člana, od kojih nijedan ne može biti sâm staratelj. Savet je odgovoran za nadgledanje aktivnosti staratelja, i sastaje se najmanje jednom godišnje.

Ograničenje poslovne sposobnosti novi zakonik predviđa izuzetno, kao krajnju meru, dok istovremeno uvodi određene zaštitne mere, poput vremenskog ograničenja. Jedan od glavnih izvora pravne reforme bila je Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom (CRPD), koju je Češka Republika ratifikovala 2009. godine, kao i Srbija.

V. PREPORUKE

1. Obezbediti dodatne obuke sudijama radi adekvatne primene odredbi relevantnih zakona, uključujući i neposrednu primenu ratifikovanih međunarodnih ugovora iz ove oblasti.
2. Obezbediti obavezno saslušanje lica o čijoj se poslovnoj sposobnosti odlučuje, bez izuzetka, kao i lica neposredno uključenih u njegov život.
3. Osigurati da se sud u postupcima lišenja, odnosno vraćanja poslovne sposobnosti, ne oslanja isključivo na nalaz i mišljenje veštaka, već da ga ceni zajedno s ostalim dokazima.
4. Osigurati prisustvo sudije prilikom veštačenja.
5. Obezbediti poštovanje zakonom propisanih rokova za reviziju odluka kojima je licima oduzeta poslovna sposobnost.
6. Obezbediti dodatne obuke sudskim veštacima u pogledu zadatka koji im se dodeljuje u ovim postupcima.
7. Preispitati ulogu centara za socijalni rad u statusnim postupcima, a u cilju sprečavanja pojave sukoba interesa u postupcima kada se centar javlja u ulozi predlagača, a s druge strane i zaštitnika interesa lica o čijoj se poslovnoj sposobnosti radi.
8. Omogućiti licima u postupku lišenja poslovne sposobnosti pristup besplatnoj pravnoj pomoći u skladu s odredbama Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći, koji ta lica prepoznaje kao posebnu kategoriju koja ostvaruje ovo pravo.
9. S obzirom na nesagledive štetne posledice na živote lica kojima je potpuno oduzeta poslovna sposobnost, ukinuti institut potpunog lišenja poslovne sposobnosti i zameniti ga modelom odlučivanja uz podršku, a sve u skladu s članom 12 Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom.

Predlog za lišenje poslovne sposobnosti

PREDLOG ZA LIŠAVANJE POSLOVNE SPOSOBNOSTI

Protivnik predlagača [REDACTED] rođen je [REDACTED] godine u [REDACTED] od oca Steve i majke Nade. Korisnik je invalidske penzije. Bližih srodnika nema. Živi sam u Beogradu, ul. [REDACTED] br. [REDACTED]. Oboleo je od Dg. F 29 i F 20.

Dokaz: - Izvod iz Matične knjige rođenih
- medicinska dokumentacija

Protivnik predlagača zbog bolesti nije u mogućnosti da štiti svoja prava i interese. Iz navedenog razloga predlagač predlaže da sud nakon sprovedenog postupka donese sledeće

R E Š E N J E

[REDACTED] rođen [REDACTED] godine u [REDACTED] [REDACTED] od oca [REDACTED] i majke [REDACTED] lišava se u potpunosti poslovne sposobnosti usled bolesti.

Rešenje o vraćanju poslovne sposobnosti

Република Србија
ДРУГИ ОСНОВНИ СУД У БЕОГРАДУ

Дана 04.09.2019. године
Београд

ДРУГИ ОСНОВНИ СУД У БЕОГРАДУ, и то судија [REDACTED] у ванпарничном предмету предлагача Градског центра за социјални рад у Београду, [REDACTED] ул. [REDACTED] бр. [REDACTED] против противника предлагача [REDACTED] из Београда, [REDACTED] ул. [REDACTED], чији је пуномоћник Кристина Тодоровић, адвокат из Београда, ул. [REDACTED], чији је привремени старатељ [REDACTED] дипл. социјални радник Градског центра за социјални рад у Београду, [REDACTED] ради враћања poslovne sposobnosti, донео је на рочишту дана 04.09.2019. године

РЕШЕЊЕ

ВРАЋА СЕ пословна способност у потпуности противнику предлагача [REDACTED] из Београда [REDACTED] рођеној дана [REDACTED] у [REDACTED] од оца [REDACTED] и [REDACTED] рођ [REDACTED], којој је решењем Првог општинског суда у Београду Р бр. [REDACTED] дана 29.04.1993. године одузета пословна способност у потпуности;

Образложење

Предлагач је дана 17.04.2015. године поднео овом суду предлог за враћање poslovne sposobnosti противника предлагача [REDACTED] из Београда [REDACTED] изводећи да је решењем Првог општинског суда у Београду [REDACTED] од дана 29.04.1993. године [REDACTED] у потпуности лишена poslovne sposobnosti услед постојања душевне борести, а за старатеља је одређена [REDACTED] из Београда.

Суд је у доказном поступку изнео све потребне доказе које је ценито у смислу одредбе члана 8 Закона о парничном поступку, па је утврдио следеће чињенично стање:

Из решења Градског центра за социјални рад у Београду, [REDACTED] од 23.02.2018. године, утврђено је да се противнику предлагача [REDACTED] за привременог старатеља одређује [REDACTED] дипл. социјални радник Градског центра за социјални рад у Београду, [REDACTED] која се обавезује да се савесно стара о личности, правима и интересима штитењеника [REDACTED] као и да предузима све правне послове и радње које су неопходне за заштиту интереса штитењеника, у складу са проценом и планом страна стручног тима овог Одељења.

Iz izvoda iz Matične knjige rođenih koja se vodi za matično područje [REDACTED] pod tekućim brojem [REDACTED], utvrđeno je da je [REDACTED] rođena [REDACTED] godine u [REDACTED], od oca [REDACTED] i majke [REDACTED], rođ [REDACTED].

Iz nalaza i mišljenja komisije sudskih vешtaka neуропсихијатара др [REDACTED] и др [REDACTED] од 03.07.2017. године, утврђено да противник предлагача [REDACTED] болује од менталног поремећаја из круга шизофреније, која се код ње појавила пре више од 30 година и због које је у више наврата болнички лечена у болници [REDACTED]. Последње њено хоспитално лечење било је 2005. године, након кога је смештена у [REDACTED]. Овај дом је самостално напустила у марту 2015. године. Решењем надлежног суда 1993. године јој је одузета пословна способност у потпуности - због болести. Тренутно се налази под старатељством надлежног одељења ГЦСР [REDACTED] јер је процењено да је раније старалац [REDACTED] неадекватно сарађивала. Судски вештачи су навели да су код ње утврђени значајни симптоми основни знаци болести: уредна оријентација у свим правцима, отуђано понашање за својашње и раније догађаје, довољно очуване интелектуалне способности, а.н. недовољно мишљење и сагледавање реалних збивања, као и делимичан увид у своју болест и актуелну животну ситуацију. У свом налазу су навели да су мишљена да због оваквог стања њеног менталног здравља сматрају да она угрожава њену способност за правилно расуђивање и да јој се пословна способност може вратити делимично, у домену располагања вредностима до износа месечних примања. Делимично одузета пословна способност односи и на располагање непокретностима и имовином веће вредности од месечног примања пензије као и потребу редовног лечења.

На рочишту од 21.09.2017. године, пуш.предлагача имао је примедбе на налаз и мишљење комисије сталних судских вештака, те је предложио да се позове и лекар неуропсихијатар [REDACTED] који је запослен у [REDACTED] а који је иначе ординирајући лекар противника предлагача.

На рочишту од 16.10.2017. године, саслушан је [REDACTED], запослен у [REDACTED]. [REDACTED] те је изјавио да [REDACTED] последње две године од када је самовољно изашла из дома долази на редовне контролне прегледе у диспанзер Клинике. Она долази на два до три месеца, с тим што [REDACTED] има напунку да се јави телефоном у ситуацијама када не може да дође из неког разлога. Тада обави краће разговоре са њом и пита је да ли редовно узима лекове, како функционише и да ли има неких проблема. Она је једна атипична врста шизофреније с обзиром на чињеницу да након тридесетогодишњег психијатријског лечења код ње у клиничкој слици није дошло до оштећења функције афинитета и воље, а посебно воље што код шизофрених пацијената готово редовно бива оштећено што као последица саме болести, а исто тако и као последица дугогодишњег конзумирања психијатријске терапије. Тако да је [REDACTED] у том смислу прилично функционална значи способна за самостално обављање разних активности попут кувања, спремања, вршења свакодневних обавеза које захтевају здраву когнитивну психичке енергије која је потребна за свакодневни живот. Редовне контроле подразумевају уредне доласке у заказано време, при чему је она увек уредно и складно обучена, и то увек уредно и често и без знакова запуштености што је карактеристично за шизофрени пацијенте. У свакој прилици није гласна, уредно дочека свој ред, склона је да свом доктору увек понуди неки слаткиш што говори о њеној топлоти и потреби да се на тај начин захвали за овог или било кога ко се о њој брине, у овом случају је у питању њен ординирајући психијатар. Током разговора је склона мало преопширом изношењу свих чињеница које су њој битне и релевантне за живот. Увек је добро расположена, насмејана. Лекове није како јој је прописано и нема притужби на нежељене ефекте. У целини одaje утисак пацијента који је спреман да се лечи и вољан да се лечи, уз мотив да редовно долази на контролне психијатријске прегледе. Даље наводи да никакав контакт са ГЦСР [REDACTED] нема, уз напомену да [REDACTED] је била врло активно укључена у њен процес лечења као активни сајадник. Она је долазила заједно са [REDACTED] на контроле.

Стручни тим ГЦСР [REDACTED] имао је примедбе на налаз и мишљење сталних судских вештака, те је предложено да се врати пословна способност у домену располагања износом новца до висине пензије и потребе редовног лечења.

Суд је ипак ипак сталним судским вештацима да се изјасне на примедбе дате од стране ГЦСР [REDACTED].

Из допунског налаза комисије судских вештака неуропсихијатара др [REDACTED] и др [REDACTED] од 15.04.2019. године, суд је утврдио да од 2015. године психичко стање [REDACTED] је побољшано и показује знаке стабилне ремисије основне болести коју карактерише уредна оријентација у свим правцима, очувано памћење за скорашње и раније догађаје, довољно очуване интелектуалне способности, успешно функционисање у социјалној средини, и задовољавајућих брига о себи и свом здрављу уз редовно одлагање на контролне прегледе. Навели су да нису имали потпуну лекарску документацију и извештај лекара од 2015. године. Због наведених знакова стања садашњег менталног здравља комисија судских вештака сматра да је њена способност за правилно расуђивање побољшана до те мере да може самостално да брине о себи, штити своја права и заступа своје интересе, те да постоје услови да јој пословна способност буде враћена у потпуности.

Након обављеног вештачења душевног стања противника предлагача од дана 15.04.2019. године, предлагач, противник предлагача и пуномоћник противника предлагача нису имали примедбе на допунски налаз-изјашњење комисије судских вештака, док је суд овај налаз оценио као објективан и стручно дат и у свему по правцима струке.

Одредбом члана 148 Породичног закона Републике Србије, прописано је да пунолетном лицу лишеном пословне способности може се вратити пословна способност када престану разлози због којих је оно било потпуно или делимично лишено пословне способности.

Имајући у виду све напред наведено, суд је применом одредби члана 148 Породичног закона РС у вези са чланом 42, чланом 42 б Закона о ванпарничном поступку РС одлучно као у изречи решења с обзиром да је у току поступка утврђено да код противника предлагача [REDACTED] постоје разлози за враћање пословне способности у потпуности а прихватајући у целисти налаз два лекара неуропсихијатара др [REDACTED] и др [REDACTED] од 10.07.2015. године, као стручан, аргументован и дат по правцима струке, а на који налаз ни странке нису имале примедби.

Приликом доношења одлуке суд је ценио и остале доказе и наводи истакнуте у поступку, али их посебно не обрађује, налазећи да нису од битног утицаја за доношење другачије одлуке у овој правној ствари.

ПОУКА О ПРАВНОМ ЛЕКУ

Против овог решења дозволена је жалба у року од 15 дана, од дана пријема писменог отправака решења Вишем суду у Београду, а преко овог суда.

СУДИЈА

За тачност отправака ларди и оверава:

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
347.15/.17-056.26/.29(497.11)

ТОДОРОВИЋ, Кристина, 1982–

Vraćanje poslovne sposobnosti : sudska praksa i preporuke /
[Kristina Todorović, Teodora Tomić, Čedomir Jelesijević]. – Beograd
: Komitet pravnika za ljudska prava - YUCOM, 2019 [Beograd :
Dosije studio]. – graf. prikazi, 42 str. ; 24 cm

Tiraž 100. – Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-83209-86-6

1. Томић, Теодора, 1986– [аутор] 2. Јелесијевић, Чедомир, 1989–
[аутор]

а) Лишење пословне способности -- Особе са инвалидитетом
-- Србија

COBISS.SR-ID 280153100

